

Εισαγωγή

Ο πάπυρος της Πάδοβας

Στην όμορφη πόλη της Πάδοβας ο Οκτώβριος είναι εορταστική περίοδος, καθώς στην πανεπιστημιούπολή της γιορτάζεται κάθε χρόνο η αποφοίτηση των σπουδαστών¹ με έναν πολύ ξεχωριστό τρόπο. Τοίχοι, δέντρα και πίνακες ανακοινώσεων σε κεντρικές περιοχές της πόλης τοιχοκολλώνται με αφίσες επιμελημένες από φίλους και συγγενείς των νέων απόφοιτων, στις οποίες περιγράφονται με γλαφυρές λεπτομέρειες και με συνοδεία φωτογραφικών τεκμηρίων ή χαρακτηριστικών σκίτσων πολλές από τις ιδιωτικές τους στιγμές των τελευταίων ετών, τις οποίες φυσικά θα προτιμούσαν οι ίδιοι να ξεχάσουν: ερωτικά μπερδέματα, βραδιές μέθης μέχρι τελικής πτώσεως, ένοχα μυστικά, χονδροειδή λάθη, μικροαπάτες, κακές συνήθειες και κάθε λογής στοιχείο της ατομικής ιστορίας, για το οποίο κάποιος ή κάποια θα μπορούσε να νιώθει από ελαφριά αμηχανία μέχρι βαθιά ντροπή, εκτίθενται με ευφάνταστη ευλαβικότητα και σαδιστική ενάργεια σε μια αφίσα με τη μορφή παπύρου αποφοίτησης από τους οικείους του, έτσι ώστε να είναι προσβάσιμα και ορατά σε κάθε ενδιαφερόμενο εί-

---

¹ Στο δίλημμα της χρήσης της παραδοσιακής σύνταξης που προκρίνει το αρσενικό ως ανάλογο του ανθρώπινου έναντι της χρήσης του θηλυκού ή της μεταμοντέρνας σύνταξης αποδόμησης του φύλου, όπου γίνεται χρήση συμβόλων που υποκαθιστούν το φύλο, το παρόν αφήγημα επιλέγει ένα παιγνιώδες, διαισθητικό και αισθητικό κριτήριο εναλλαγής.

τε απλώς περιέργο περαστικό διαβάτη. Μετά την επίσημη τελετή αποφοίτησης από το πανεπιστήμιο, ακολουθεί μάλιστα μια δεύτερη τελετή, όπου γίνεται η δημόσια ανάγνωση του ι-διαίτερου αυτού παπύρου, παρουσία όλων των φίλων και συγγενών των φερέλπιδων νέων.

Αυτή η πρακτική, η ευρέως διαδεδομένη και αγαπητή μέχρι και τις μέρες μας, έχει τις ρίζες της στον δέκατο έκτο αιώνα, οπότε και οι αποφοιτήσεις των τότε φοιτητών άρχισαν να εορτάζονται σε μεγάλες συλλογικές τελετές με τη συμμετοχή όλων των πολιτών της Πάδοβας. Εκείνη την εποχή οι οικείοι του νέου σπουδαστή χρησιμοποιούσαν μικρές αφίσες, που ανακοίνωναν την αποφοίτηση και γνωστοποιούσαν την προσωπική και επαγγελματική του σταδιοδρομία. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποτελούσαν κάποιου είδους διαφήμιση των προσόντων του απόφοιτου, πρακτική που απέχει πολύ από την τρέχουσα λειτουργία του παπύρου. Σε αυτά τα φυλλάδια δεν υπήρχαν σκίτσα ή εικόνες, ενώ απουσίαζαν οι σατιρικές αναφορές, όπως και ο χαρακτήρας της «έκθεσης», που έχει λάβει πλέον ο πάπυρος.

Οι πρώτες ρητές αναφορές στην προσωπική και σεξουαλική ζωή των πτυχιούχων σημειώνονται μόλις στη δεκαετία του 1950. Τότε, εμφανίζονται επίσης τα πρώτα πειράγματα και αστεία, τα οποία βρίσκουν έκτοτε άφθονο χώρο κατά τη διάρκεια της τελετής ανάγνωσης της αφίσας μπροστά σε συγγενείς και φίλους. Και κάπως έτσι, μέσα από μια κλιμάκωση του φάσματος της αποκάλυψης, φτάνουμε στο σήμερα, όπου κανένας απόφοιτος και καμιά απόφοιτη από την Πάδοβα αλλά και την ευρύτερη περιοχή του Βένετο, δεν εξαιρούνται από αυτήν την ιεροτελεστία, την τόσο αγαπητή από τους σπουδαστές.

Για ποιον λόγο μπορεί ένα τόσο ντροπιαστικό έθιμο να χαίρει τόσο ευρείας αποδοχής και δημοφιλίας; Πώς μπορεί οι ίδιοι οι απόφοιτοι να απολαμβάνουν τη διαδικασία του δημόσιου εξευτελισμού τους; Ποιο μπορεί να είναι το μήνυμα που επι-

κοινωνείται μέσω αυτού του ιδιαίτερου παπύρου από τους φίλους προς τον απόφοιτο, αλλά και από τον απόφοιτο που τον λαμβάνει προς τους φίλους και την κοινωνία, η οποία παρακολουθεί τα πρώτα του βήματα έξω από το προστατευμένο περιβάλλον της πανεπιστημιούπολης;

Θα μπορούσε ίσως να υποστηρίξει κανείς ότι οι συντάκτες της αφίσας, μέσα από τα αναφιλητά που τους προκαλούν τα γέλια κατά τη δημόσια ανάγνωση των κειμένων, επικοινωνούν μια μορφή εξουσίας που δηλώνει περίπου τα εξής: «Ξέρουμε όλα τα μυστικά που θα μπορούσαν να σε κάνουν να ντρέπεται». Βγάζοντάς τα όμως στη φόρα, ακυρώνουν στην πραγματικότητα κάθε υπόνοια εκβιασμού.

Ίσως περισσότερο οι φίλοι του απόφοιτου του θυμίζουν ότι κουβαλά εμπειρίες πέρα από αυτές που είναι αποδεκτές και για τις οποίες θα μπορούσε να τον τιμά ή να τον σέβεται η κοινωνία. Ο πάπυρος τους είναι μια ωδή στην ανεμελιά, στα λάθη και την ανοησία της φοιτητικής ζωής.

Συνεπώς, τι απομένει να διατηρηθεί ως μήνυμα;

Μπορεί να είναι μια παραίνεση προς το νεαρό άτομο που εισέρχεται στον στίβο της ζωής να αντέχει την έκθεση ή και να προχωρά χωρίς την έγκριση των πολλών.

Αλλά και πάλι, όλη αυτή η γιορτή της ανοησίας φαίνεται να λέει κάτι περισσότερο. Ίσως κάτι σαν: «Μην παρασοβαρύνεις! Μην ξεχνάς όλες εκείνες τις εμπειρίες και τις αστοχίες και τις παραφορές που σε έκαναν να νιώσεις ελεύθερος, ανέμελος, αστείος ή και γελοίος!»

Καθώς ο απόφοιτος λαμβάνει τελετουργικά και με κάθε σοβαρότητα στη συνέχεια τον προσωπικό του πάπυρο της αποφοίτησης, επικυρώνει με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο την αξία και τον ρόλο των φίλων του κατά τη συμμετοχή τους σε ένα τόσο σημαντικό ορόσημο ζωής, αλλά ίσως πάνω απ' όλα την παραδοχή μιας ταυτότητας ατελούς, αστείας, πολλές φορές εξευτελιστικής!

Τι ωραιότερο δώρο για κάποιον, που δοκιμάζει μόλις το άνοιγμα των φτερών του, από την παραίτηση να αξιοποιεί όλους τους ανέμους, από το να μην παίρνει τον εαυτό του πολύ στα σοβαρά και από το να μη φοβάται την κατακόρυφη πτώση!

Το διάφανο όνειρο του Αντρέ Μπρετόν

Ξυπνάς ένα πρωί και αφήνοντας το σπίτι σου με το αυτοκίνητο ακολουθείς τη συνηθισμένη διαδρομή για τη δουλειά. Στην αρχή όλα μοιάζουν συνηθισμένα, ο ήλιος έξω λάμπει, η μουσική στο αυτοκίνητο σου φτιάχνει τη διάθεση, αρχίζεις να οργανώνεις το ημερήσιό σου πρόγραμμα και, πριν το καταλάβεις, έχεις φτάσει στον προορισμό σου. Καθώς παρκάρεις όμως και συνεχίζεις με τα πόδια τα υπόλοιπα εκατό μέτρα μέχρι το γραφείο, παρατηρείς ότι ο κόσμος που περνά δίπλα σου σε κοιτά επίμονα. Μερικοί εξ αυτών μουρμουρίζουν κάτι μεταξύ τους και χασκογελούν ή κάνουν μια γκριμάτσα, που εκφράζει πέρα από κάθε αμφιβολία απαξίωση ή ακόμη και απέχθεια!

Στην αρχή αναρωτιέσαι αν τα ρούχα σου είναι βρώμικα ή αν έχεις φορέσει παράταιρα παπούτσια και ελέγχεις αν το φερμουάρ του παντελονιού σου είναι ανεβασμένο, μέχρι που βλέπεις μικρές ομάδες από κόσμο συγκεντρωμένες σε διάφορα σημεία του δρόμου, άλλους μπροστά από έναν τοίχο, ορισμένους στην κολώνα της ΔΕΗ, μερικούς μπροστά στη βιτρίνα ενός καταστήματος να διαβάζουν το περιεχόμενο μιας αφίσας. Καθώς πλησιάζεις, ο κόσμος παραμερίζει με δέος κι εσύ βρίσκεσαι αντιμέτωπη με τον χειρότερό σου εφιάλτη: έναν πάπυρο της Πάδοβας με κάθε ιδιωτική σου στιγμή, αναλυτικά καταγεγραμμένη και συνοδευόμενη από το συναφές φωτογραφικό υλικό.

Οι φορές που δήλωσες ασθένεια στο γραφείο, ενώ έμεινες σπίτι να βλέπεις σειρές ή έφυγες κρυφά διακοπές και οι φορές

που έλεγξες το προφίλ ενός πρώην σου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι ερωτικές φαντασιώσεις που παρακολουθείς σε πορνό ιστοσελίδες όταν τα παιδιά σου έχουν κοιμηθεί στα κρεβατάκια τους το βράδυ, η προβληματική σχέση σου με το φαγητό ή το αλκοόλ, ο παράνομος ερωτικός σου δεσμός, τα γλυκάκια που έκλεβες μικρή από το ντουλάπι της γιαγιάς σου, οι «βρώμικες» συνήθειές σου στην τουαλέτα και εκείνες οι φορές που έκλαψες με λυγμούς, γιατί σε απέρριψε ο καθηγητής που αγαπούσες στο γυμνάσιο, μαζί με κάθε άλλο στοιχείο της προσωπικής σου ζωής που φυλάς ως επτασφράγιστο μυστικό, ξεδιπλωμένα κάτω από το υπέροχο φως του ήλιου και σε κοινή θέα για όλον τον κόσμο.

Ας μην εξωραϊζουμε τα πράγματα. Ο πάπυρος της Πάδοβας φτιάχνεται από φίλους με σκοπό το πείραγμα και διέπεται από ορισμένους άτυπους κανόνες σχετικά με τα όρια υπέρβασης αυτού που θα συνιστούσε μια πετυχημένη φάρσα μεταξύ φίλων, που μάλιστα, όταν αποτυγχάνουν να τηρηθούν, οδηγούν σε μέγιστες καταστροφές. Πολλοί είναι οι απόφοιτοι και οι απόφοιτες του Βένετο που έχουν να αφηγούνται θλιβερές ιστορίες για φιλίες και ερωτικές σχέσεις που χάλασαν, λόγω ακατάλληλων αποκαλύψεων και ασυγχώρητων παρεξηγήσεων.

Σκεφτείτε όμως κάτι τελείως διαφορετικό, τελείως αφιλότιμο· έναν πάπυρο που δυναμιτίζει κάθε έννοια ιδιωτικότητας, ο οποίος εκθέτει γυμνή κάθε αδυναμία, κάθε ολίσθημα, κάθε απαγορευμένο, αμαρτωλό ή απαράδεκτο υλικό της προσωπικής ζωής. Ένα τέτοιο υλικό είναι σχεδόν σίγουρο ότι δεν θα μπορούσε εύκολα να γίνει αποδεκτό και να εγκριθεί για δημοσιοποίηση από τον οποιοδήποτε.

Σπίτια με τοίχους από γυαλί. Το όνειρο του σουρεαλιστή συγγραφέα Αντρέ Μπρετόν². Η εξαφάνιση του ψέματος και

---

² Χρησιμοποιείται η ελληνική γραφή για τα ξένα ονόματα που αναφέρονται, εκτός αν πρόκειται για συγγραφείς για τους οποίους υπάρχει

των μυστικών. Μια κοινωνία που δεν νιώθει την ανάγκη να διαχωρίζει το ιδιωτικό από το δημόσιο. Μια κοινωνία απελευθερωμένη από τα «πρέπει» και τις αναστολές που θέτει ο πολιτισμένος κόσμος. Μια κοινωνία που αγκαλιάζει την ατέλεια και τα ανθρώπινα πάθη.

Για τον Μπρετόν η λογική εμποδίζει την απελευθέρωση του ανθρώπου, ενώ η τέχνη αποτελεί το όχημα για τη σύνδεση του ατόμου με τα όνειρα και τις επιθυμίες που έχει χάσει στην προσπάθειά του να ανταποκριθεί στις αξιώσεις μιας ανώτερης Αρχής.

Ο Μπρετόν, όπως και η ομάδα των Σουρεαλιστών³ που τον πλαισίωνε, η οποία επηρέασε στη συνέχεια μια σειρά από κοινωνικά και πολιτικά κινήματα, με πιο χαρακτηριστικό τον Μάη του '68, στόχευαν ακριβώς στη δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας, ανατροπής της Αρχής, παντοδυναμίας του ονείρου και απελευθέρωσης των ενστίκτων.

Θα ήταν αυτή μια κοινωνία αθώων; Για τον Μπρετόν και την ομάδα του η απάντηση ήταν ένα απόλυτο, καθαρό «ναι»! Η διάφανη ζωή θα ήταν μια ζωή χωρίς λογοκρισία ούτε εσωτερική από το Εγώ προς τις επιθυμίες του ατόμου ούτε εξωτερική από την κοινωνία προς το άτομο. Η υπέρβαση αυτή θα αποτελούσε μια επιστροφή στη μακαριότητα της Εδέμ, στην εποχή που ο άνθρωπος δεν κατατρυχόταν από το βάρος του προπατορικού αμαρτήματος, της ντροπής που το συνόδευε

ξενόγλωσση βιβλιογραφική αναφορά, όπως και για άτομα του κύκλου τους στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά σε βιογραφικά στοιχεία, ώστε η αφήγηση να ρέει πιο άνετα.

³ Ο Μπρετόν προσκάλεσε πολλούς σουρεαλιστές καλλιτέχνες της εποχής στη δημιουργία πολιτικών και καλλιτεχνικών ομάδων και στην έκδοση περιοδικών. Μεταξύ αυτών ήταν οι Ντιέγκο Ριβέρα, Πολ Ελιάρ, Μαξ Ερνστ, Ζαν Αρπ, Μαν Ρέι, Αντρέ Μασόν, Χουάν Μιρό, Ιβ Τανγκί, Ρενέ Μαγκρίτ, Αλμπέρτο Τζακομέτι, Λουίς Μπουνιουέλ, Σαλβατόρ Νταλί.

και των ενοχών του. Που θα απελευθερωνόταν από την αδυσώπητη ματιά του Θεού και θα εξέφραζε ελεύθερα όλο το δυναμικό του.

Χρειαζόμαστε συνεπώς την ντροπή ή όχι; Θα μπορούσαμε να ξεπερδέσουμε επιτέλους με αυτό το τόσο ενοχλητικό συναίσθημα και να εμπιστευθούμε το ένστικτό μας ως μοναδικό πλοηγό στη ζωή; Θα έπρεπε να απαλλαγούμε οριστικά από κάθε σύμβαση που περιορίζει, συνθλίβει, καταπιέζει τις ελευθερίες μας και να πετάξουμε μαζί με την ντροπή κάθε πέπλο που καλύπτει το αίσθημα της ιδιωτικότητας, ως περιττό βάρος;

Η απάντηση δεν μοιάζει να είναι τόσο εύκολη, αν σκεφτεί κανείς καταρχάς το διαπροσωπικό και κοινωνικό κόστος που μπορεί να έχει η έκθεση. Δεν είναι επίσης εύκολη καθώς θέτει ένα θεμελιώδες ερώτημα σε σχέση με το αν θα μπορούσε κανείς να εμπιστευθεί ή όχι την επιθυμία και το όνειρο ως οδηγούς του ανθρώπινου.

Η προβληματική όμως δεν περιορίζεται εκεί.

Η συζήτηση γύρω από την ντροπή αποδεικνύεται εξαιρετικά δύσκολη όχι μόνο λόγω του διλήμματος της αναγκαιότητάς της αλλά κυρίως επειδή η ίδια αποφεύγει τεχνηέντως και πολύ αποτελεσματικά να «κινείται» στο επίκεντρο της συνείδησης. Η ντροπή κρύβεται, όχι μόνο από τους άλλους αλλά και από εμάς τους ίδιους τις περισσότερες φορές. Η ντροπή προτιμά άλλους τίτλους, άλλους χαρακτηρισμούς, φορά τα πέπλα της πριν κυκλοφορήσει ανάμεσα στους ανθρώπους. Καμουφλάρεται πολύ αποτελεσματικά πίσω από άλλα συναισθήματα και δηλωμένες προθέσεις.

Για ποιους λόγους αποφεύγουμε να νιώθουμε την ντροπή και να συζητάμε γι' αυτήν; Γιατί αισθανόμαστε τόση αμφιθυμία απέναντί της και δυσκολευόμαστε τόσο πολύ να την αντιληφθούμε, όταν εισχωρεί κάτω από το δέρμα μας; Τι μας εμποδίζει από το να διατηρούμε μια φιλική σχέση μαζί της; Και αν αυτό το κάτι μας εμποδίζει συστηματικά, μήπως τελικά θα

ήταν πράγματι καλύτερο να την εξοβελίσουμε πια από την γκάμα των συναισθημάτων που χρησιμοποιούμε;

Ή μήπως θα ήταν πιο συνετό να ακολουθήσουμε απλώς το ρεύμα και να μη σκαλίζουμε τόσο δυσάρεστα, τόσο επικίνδυνα συναισθήματα;

Στεκόμαστε εδώ, σε αυτό το μεταίχιμο, αποφασισμένες να βαδίσουμε επικινδύνως προς το δύσβατο μονοπάτι! Θα επιχειρήσουμε να κάνουμε αυτήν την ενδιαφέρουσα και ανατρεπτική κουβέντα κόντρα στο ρεύμα και τη φωνή μέσα μας που μας φωνάζει «ήμαρτον, ντροπή!»

Να το λοιπόν το νήμα, αρχίζει να ξετυλίγεται...

Το ταμπού της ντροπής

Η ντροπή κουβαλάει στη βαριά καμπούρα της ένα ταμπού: δεν επιθυμεί να γίνεται κουβέντα για τον εαυτό της. Για να το θέσουμε ανάγλυφα, υπάρχει ντροπή για το αίσθημα της ντροπής, γεγονός που την ωθεί στο να παραμένει συνήθως κρυμμένη στα παρασκήνια της συνείδησης.

Αν το καλοσκεφτούμε, τυπικά δεν μιλάμε σχεδόν ποτέ για την ντροπή. Προκαλούμε, ενθαρρύνουμε και συμμετέχουμε σε συζητήσεις, πολλές φορές απολαμβάνουμε κοπιώδεις αναλύσεις για άλλα επώδυνα συναισθήματα, όπως για τις ενοχές που μας κρατούν άγρυπνους τις νύχτες, για το άγχος και τις φοβερές του επιπτώσεις στην υγεία μας, μιλάμε ανοιχτά για τη θλίψη, τις τύψεις ή ακόμη και τον θυμό που βιώνουμε σε σκοτεινές περιόδους της ζωής μας. Όμως σπανίως μιλάμε για την ντροπή.

Η χαμηλή δημοφιλία της ντροπής διαφαίνεται καθαρά και στις θεματικές των ποπ άρθρων ψυχολογίας που δημοσιεύονται σε περιοδικά και διακινούνται στα κοινωνικά δίκτυα στις μέρες μας. Τοξικές σχέσεις, ναρκισσισμός, κατάθλιψη, άγχος, τραύμα, κρίσεις πανικού αποτελούν τα πλέον περιζήτητα και

διαδεδομένα θέματα, ενώ η ντροπή συγκεντρώνει ελάχιστες αναφορές. Σαν να υπάρχει μια συνομωσία σιωπής απέναντί της ή ορθότερα, σαν να επιλέγουμε ως κοινωνία να κάνουμε τα στραβά μάτια, όποτε πάει να υποπέσει στην αντίληψή μας, με σοβαρό κίνδυνο μόνιμου αλληθωρίσματος.

Φαίνεται πράγματι να διανύουμε μια εποχή που –στις δυτικές τουλάχιστον κοινωνίες– η ντροπή παραγκωνίζεται ως παρωχημένο και ενδεχομένως ντροπιαστικό συναίσθημα. Θεωρούμε ότι θα ήμασταν καλύτερα, αν δεν χρειαζόταν να ντρεπόμαστε.

Και όμως η ντροπή καταλάμβανε μεγάλο χώρο στο πολιτισμικό μας γονιδίωμα μέχρι και πολύ πρόσφατα στο παρελθόν. Στον αρχαιοελληνικό κόσμο η «αιδώς», για παράδειγμα, αποτελούσε αρετή και μέτρο σοφίας, ενώ η «αισχύνη» –μια άλλη απόχρωσή της– σηματοδοτούσε μια εγκληματική παράβαση. Στον χριστιανισμό υπήρξε συνώνυμη με το στίγμα της αμαρτίας, ενώ στην παραδοσιακή μεσογειακή εκτεταμένη οικογένεια αποτέλεσε ένα από τα δύο βασικά υλικά πάνω στα οποία οικοδομήθηκε η κοινωνική ευταξία, μέσω του δίπολου της «τιμής και της ντροπής».

Η ντροπή έχει υπάρξει ο πλέον σημαντικός ρυθμιστής του δεσμού του ατόμου με την κοινότητά του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει αποτελέσει το ισχυρότερο, το καθοριστικό επιχείρημα και αντικίνητρο για την αποτροπή αντικοινωνικών συμπεριφορών. Ωστόσο υποβαθμίστηκε συστηματικά τις τελευταίες δεκαετίες ως συναίσθημα ανάξιο αναφοράς και ανάλυσης, παραχωρώντας διακριτικά τη θέση της σε άλλες πιο «εξευγενισμένες» έννοιες, με κυρίαρχη την ενοχή.

Πίσω από αυτήν την ξεκάθαρη αλλαγή στην προτίμηση κρύβεται ενδεχομένως και μια ριζική αναθεώρηση της ίδιας της σχέσης που έχει το άτομο με την κοινωνία στην οποία ανήκει. Οι δεσμοί μας με την κοινότητα και τις ομάδες αναφοράς μας είναι, σε σχέση με λίγες μόνο δεκαετίες πριν, πολύ πιο

χαλαροί. Ο καθένας, η καθεμιά μας λειτουργεί πλέον όχι ως ο κρίκος μιας αλυσίδας, όχι ως το κύτταρο ενός μεγαλύτερου οργανισμού αλλά περισσότερο ως μια αυτόνομη μονάδα που προσεγγίζει, συνδέεται και απομακρύνεται από τους άλλους με οδηγό τις προτιμήσεις, τις προτεραιότητες και τα συμφέροντά της. Παλαιότερες αξίες, όπως ο ηρωισμός, η αυτοθυσία, το φιλότιμο, η αφοσίωση, έχουν μπαγιάτικη γεύση όταν τολμούν να διατυπωθούν.

Στις μέρες μας οι κοινωνικοί δεσμοί δεν έχουν την παλιά τους αίγλη και δύναμη και η πίεση για κοινωνική συμμόρφωση έχει μειωθεί, σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές, όπου η συμπεριφορά του ενός αντανάκλασε και επηρέαζε άμεσα την ευημερία του συνόλου, λόγω της στενής αλληλεξάρτησης που υπήρχε ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας σε κάθε επίπεδο. Δεν χρειαζόμαστε πλέον «ήρωες», όπως και πολύ δύσκολα θα χαρακτηρίσουμε στην εποχή μας κάποιον «προδότη».

Στην πράξη οι κοινωνικοί αυτοί μετασχηματισμοί μεταφράζονται ως αυξημένες ελευθερίες επιλογών και ως πιο ανοιχτές, φιλελεύθερες στάσεις απέναντι στο δικαίωμα του καθενός και της καθεμιάς στον αυτοκαθορισμό. Οι μέθοδοι διαπαιδαγώγησης, άσκησης κοινωνικού ελέγχου και σωφρονισμού, υπό αυτούς τους όρους, υιοθετούν πιο ελευθεριακές διαδικασίες, με τις οποίες δίνονται περισσότερες ευκαιρίες για αυτοδιόρθωση και αποκατάσταση των προσωπικών λαθών, σε αντίθεση με εποχές όπου το λάθος εξισωνόταν με την αντίληψη ενός θανάσιμου αμαρτήματος ή οδηγούσε σε μια ολέθρια για την κοινότητα καταστροφή. Έτσι, ενώ μέχρι και μερικές δεκαετίες πίσω η ντροπή αποτελούσε το κυρίαρχο και πλέον αποτελεσματικό εργαλείο διαλόγου μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, σταδιακά μοιάζει ωσάν να εγκαταλείφθηκε.

Χαρακτηριστικό αυτής της στροφής είναι επίσης το γεγονός ότι οι σημερινοί γονείς, οι μεγαλωμένοι τις πλέον ξένοιαστες και αισιόδοξες ιστορικά δεκαετίες του τέλους του 20^{ου}

αιώνα, επιχειρώντας να διορθώσουν τα λάθη του παρελθόντος στη δική τους διαπαιδαγώγηση, είναι υποδειγματικά ευαίσθητοποιημένοι στην «ψυχολογικά κατάλληλη» και «ελεύθερη συναισθηματικών εκβιασμών» ανατροφή των παιδιών.

Οι σύγχρονοι γονείς αναζητούν και καταναλώνουν – πολλές φορές με υπερβολικό ζήλο και άγχος– βιβλία, σεμινάρια και υπηρεσίες, γενικότερα, ειδικών ψυχικής υγείας, βοηθών μητρότητας, παιδαγωγών ενημερωμένων στο τραύμα και στο σύμπλοκο, σχεσιακό τραύμα (η λίστα συνεχώς εμπλουτίζεται), ώστε να ασκούν μη τραυματικά τον ρόλο τους, αγωνιούν, αποστηθίζοντας εκτενή εγχειρίδια, να μεγαλώσουν με τις αρχές της μοντεσοριανής αγωγής ελεύθερα και αυτόνομα παιδιά, αποφεύγουν τις φωνές, τους χαρακτηρισμούς και τις επικρίσεις, είναι ευαίσθητοποιημένοι στον ενηλικισμό⁴, και ασφαλώς απεχθάνονται να εκφέρουν τη λέξη «Ντροπή!» προς τα παιδιά τους, όπως ο διάβολος το λιβάνι.

Λόγω της μεροληψίας της εποχής μας και όχι μόνο –η μεροληψία της συνείδησής μας, όπως θα συζητήσουμε πιο αναλυτικά στη συνέχεια, διαδραματίζει επίσης τεράστιο ρόλο σε αυτήν την διαδικασία– η ντροπή διαφεύγει της προσοχής μας, ενώ στερούμαστε επίσης τον Λόγο εκείνο που θα μας επέτρεπε να αντιληφθούμε, να περιγράψουμε και να κατανοήσουμε τις επιδράσεις αυτού του τόσο ξεχωριστού συναισθήματος στη βασική μας σχέση με τον εαυτό αλλά και με τους άλλους.

Αξίζει μάλιστα να έχουμε κατά νου ότι με την ίδια αμυντική προκατάληψη λειτουργούμε στην πλειονότητά μας και οι ειδικοί στα πλαίσια της ψυχοθεραπείας. Τόσο οι θεωρητικοί όσο και οι πρακτικά ασκούντες την ψυχολογία νιώθουν πιο άνετα

---

⁴ Ως ενηλικισμός ορίζεται η εξουσία που έχουν ενήλικοι πάνω στα παιδιά. Ακριβέστερα, ο ενηλικισμός καταδεικνύει την «προκατάληψη και συνοδευόμενη συστηματική διάκριση κατά των νέων». Περιγράφεται για πρώτη φορά συστηματικά από τον Farson στο βιβλίο του 1974 «Birthrights».

στις μέρες μας στο να συζητούν την ενοχή ως τάση παρά την ντροπή.

Η λογοκρισία της ντροπής από τον δημόσιο διάλογο και από την αντίληψή μας ωστόσο δε σημαίνει καθόλου ότι το πολύπλοκο αυτό συναίσθημα έχει ατονήσει. Αντιθέτως, σε μια πιο προσεκτική ματιά, θα την παρατηρήσουμε να κρύβεται κάτω από το χαλί στο οποίο σκοντάφτουμε, να διαχέεται όπως η αφρικανική σκόνη στην ατμόσφαιρα και να χρωματίζει, με τον τρόπο που τα μολυβένια σύννεφα χρωματίζουν τη θάλασσα, κάθε ανθρώπινη σχέση στην οποία υφίσταται πάλη για δύναμη, όπως και την πολύ βασική σχέση με τον εαυτό.

Η έντονη συναισθηματική φόρτιση και οι σκληρές άμυνες που εγείρει η ντροπή καθιστούν το έργο της συζήτησης γύρω από το περιεχόμενο, τον ρόλο και τις επιδράσεις της μια ενδιαφέρουσα πρόκληση.

Η συζήτηση για την ντροπή είναι στις μέρες μας ένα μαύρο κουτί που αξίζει να φέρει κάποιος στο φως, αν αγαπά τα ταξίδια σε ανεξερεύνητες περιοχές της συνείδησης και ειδικά αν θέλει να θέσει επίκαιρα ερωτήματα σχετικά με το τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος...

Βασικά μαθήματα ανατομίας

Στο μαγειρείο των συναισθημάτων για να φτιάξεις «ντροπή» χρειάζεσαι δύο βασικά συστατικά, το «τρέπομαι» και το «εντός», σε δυο στρώσεις στο ταψί ως «εντρέπομαι». Η συνταγή χρονολογείται στα ελληνιστικά χρόνια και περιγράφει κυριολεκτικά μια κίνηση συστολής του σώματος, μια τροπή προς τα μέσα. Η αρχική της δε σημασία ήταν εκείνη του σεβασμού: κλίνω το σώμα μου προς τα κάτω χαμηλώνοντας το πρόσωπό μου, θέλοντας να δείξω ότι στο πρόσωπο του άλλου αναγνωρίζω ένα ορισμένο κύρος, μια ανώτερη αρχή.

Η ντροπή, αν το θέσουμε με αυτόν τον απλοϊκό και σχη-

ματικό τρόπο, είναι η σχέση δύο σωμάτων, όπου το ένα διαστέλλεται, ενώ το άλλο συστέλλεται, το ένα ψηλώνει, ενώ το άλλο χαμηλώνει. Είναι και η σχέση όμως μεταξύ δύο προσώπων, όπου στο ένα αναγνωρίζεται η ιδιότητα μιας ανώτερης εξουσίας, ενώ το άλλο επιχειρεί να περικλεισθεί και ουσιαστικά να κρυφτεί.

Το πρόσωπο αποτελεί τη φυσική ταυτότητα ενός ατόμου, αφού το πρόσωπο είναι το βασικό σημείο αναγνώρισης του ανθρώπου. Αυτό αποσύρει από το προσκήνιο εκείνη που ντρέπεται, σαν να αναγνωρίζει τη μειωμένη της αξία ή μάλλον σαν να σβήνει την ταυτότητά της. Αλλά και το πρόσωπο είναι αυτό που σπλώνεται από τους επικριτές εκείνης, που θεωρείται ότι έχει προβεί σε μια ατιμωτική πράξη.

Το πρόσωπο ταυτίζεται με την εκτίμηση, την τιμή, την υπόληψη του ανθρώπου. Οι εκφράσεις «καθαρό κούτελο», «έχει πρόσωπο», «ασπροπρόσωπος» αποτυπώνουν ακριβώς τη σημασία του προσώπου στην αντίληψη της δημόσιας εικόνας ενός ατόμου.

Υπάρχει όμως και κάτι ακόμη που αξίζει να παρατηρηθεί σε σχέση με τη σημειολογία της ντροπής σε αυτό το πρώιμο σημείο. Σκεφτείτε τη φυσική παρουσία δύο σωμάτων, αυτήν του αναγνωρισμένου ως πλάσματος ανώτερου κύρους να ενδυναμώνεται καθώς ανυψώνεται στο βάθρο του περισπούδαστου άρχοντα και κριτή, ενώ το άλλο σώμα, του πλάσματος που ντρέπεται, κρύβεται, συρρικνώνεται, αυτοπεριορίζεται. Σκεφτείτε τώρα ποιο από τα δύο πρόσωπα θα είχε το φυσικό, σωματικό και μόνο πλεονέκτημα να μιλήσει και να ακουστεί, εάν διατύπωνε τις ιδέες, τα συναισθήματα ή τις θέσεις του. Θα ήταν εκείνο που βρίσκεται ψηλά και χωρίς φυσικά εμπόδια στο δρόμο του ή εκείνο που σκύβει ταπεινά το κεφάλι;

Η απάντηση είναι εύκολη. Αυτή που ντρέπεται σωμαίνει, όχι γιατί δεν έχει κάτι να πει, όχι γιατί δεν μουρμουρίζει κάτι ανάμεσα στα δόντια της, αλλά επειδή διπλώνοντας και μόνο